Arkeologisk undersökning

LERDAL

av förmodad fångstmarksgrav RAÄ 364 i Rättvik stad och kommun, Dalarnas län.
2018

Dalarnas museum

Arkivrapport dnr 194/18

Mattias Frisk

© Lantmäteriet I2018/00142

Dalarnas museum, Falun, 2018

Inledning

Rättviks kommun planerar att uppföra en industribyggnad i Lerdal, strax norr om Rättvik stad. I samband med detta har arkeologer från Dalarnas museum genomfört en undersökning av en förmodad stensättning (bilaga 2) belägen inom det planerade arbetsområdet i enlighet med länsstyrelsens beslut, dnr 431-11960-2018. Stensättningen utgjorde en ensamliggande enhet och på grund av dess placering ansågs det vara sannolikt att stensättningen utgjorde en så kallad fångstmarksgrav. Undersökningen genomfördes under två dagar i slutet av oktober 2018 varvid en yta av cirka tio kvadratmeter torvades av och undersöktes.

Antikvarisk bakgrund

Undersökningen berör den förmodade stensättningen RAÄ Rättvik 364:1 och dokumenterades 1994 (FMIS). Anläggningen är cirka tre meter i diameter, cirka 0,2 meter hög och placerad i flack sediment- och skogsmark. Utöver ett offerkast (Rättvik RÄA 74:3) samt en avrättningsplats (Rättvik RAÄ 74:1-2) finns inga fornlämningar registrerade i det direkta närområdet. Den berörda anläggningen överensstämmer i storlek och utförande med så kallade fångstmarksgravar, en gravtyp som uppträder och är i bruk i mellersta Skandinavien under en stor del av järnåldern. Fångstmarksgravens yttre gravskick är i stort sett lik dåtidens stensättningar men är placerade i skogs-, fjäll- och insjöregioner istället för den traditionella placeringen intill bosättningar och åkermarker.

Två tydliga faser finns att urskilja inom denna gravtradition varav den första uppträder under århundradena före Kristi födelse och varar fram till cirka 500-talet efter Kristus. Den andra fasen tar vid strax därpå och upphör runt inledningen av vikingatiden under 800-talet. Den första fasen karaktäriseras av större gravfält med upp till 40 stensättningar, ibland också innehållandes deponeringar av horn från älg och ren samt ben från björn. Vid övergången till den andra fasen minskar gravfältens storlek och utgörs sällan av mer än ett halvt till ett dussin gravar. Under denna fas blir det också ovanligare med horn- och bendepåer från vilt i gravarna men desto vanligare med ben från tamboskap såsom får och get (Wehlin 2016).

Syfte / Målsättning

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att dokumentera fornlämningen, ta tillvara fornfynd, rapportera och förmedla resultaten för att skapa kunskap med relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Dokumentationsmaterialet och fynden skulle bevaras för framtiden samt tolkas vetenskapligt och infogas i ett kulturhistoriskt sammanhang. Dokumentationen skulle vara av vetenskaplig god kvalitet och tillräcklig för att ge kunskap om den borttagna lämningen.

Då anläggningen utgjorde en ensamliggande enhet utan några intilliggande, liknande gravanläggningar, samt hade bedömts som en möjlig fångstmarksgrav, ämnade frågeställningarna runt graven att ge svar på gravens tidsmässiga sammanhang.

Eventuella fynd och analyser ämnade också att ge svar om den eller de människor som där begravts, om hur och av vad de leve och i vilken omgivning. På en mindre nivå finns även frågan hur graven konstruerats och vilken form den har och om eller hur detta skulle kunna knytas till ett större regionalt sammanhang eller visa på en lokal prägel.

Metod

Inför uppdraget gjorde arkeologer från Dalarnas museum ett fältbesök för att fotodokumentera fornlämningen samt för att skapa sig en bättre bild av lämningen och dess närmiljö. Undersökningen inleddes med att anläggningen samt en cirka 0,5 meter angränsande yta runt själva anläggningen torvades av och handrensades. Den angränsande ytan handrensades ner till naturlig mark för att säkerställa att det inte fanns ytterligare lämningar eller konstruktioner som kunde tänkas tillhöra själva anläggningen.

Anläggningen dokumenterades löpande under arbetets gång med beskrivningar samt fotografi. Anläggningens samtliga beståndsdelar mättes in och dokumenterades som separata kontexter enligt *single context*-metod. Genom att de yngsta komponenterna undersöktes och avlägsnades först. Från de två lager som påträffades vid undersökningen vattensållades cirka 30 liter massor från respektive lager. Hela anläggningen grävdes ner till steril, naturlig marknivå.

Resultat

Sammanlagt undersöktes cirka 10 kvadratmeter och inkluderade dels anläggningen (bilaga 4), dels den omkringliggande ytan vilken också frilades i samband med undersökningen. Under undersökningens gång dokumenterades tre kontexter tillhörande anläggningen (bilaga 3).

SSK1 – Stenpackning

Anläggningens stenpackning utgjordes av sammanlagt 93 relativt jämnstora stenar, mellan 0,1-0,3 meter stora, dock främst cirka 0,1-0,2 meter. En handfull av dessa var vittrade och skärviga till formen. Vid framrensning tycktes stenpackningen ha en relativt rundad form samt också en tendens till kantkedja. Mycket av stenmaterialet tycktes dock ligga löst och glest lagt. Det bedömdes sannolikt att anläggningen störts, dels av stubben i dess mitt, dels av extern påverkan. Stenpackningen utgjorde i regel ett enda lager med förekomst av enstaka, underliggande stenar. Packningen överlagrade främst naturlig förna samt naturlig mark.

SL1 – Sandlager
I anläggningens sydvästra del påträffades ett grovkornigt sandlager vilket delvis här tycktes överlagra stenpackningen samt den naturliga marken. Lagret bedömdes i fält utgöra en del av en möjlig mantel eller fyllning till själva anläggningen. Cirka 30 liter av dessa massor vattensållades men utan resultat. Modernt glas påträffades i detta lager.

SL2 – Kulturpåverkad mark
Underlagrande stenpackningen och sandlagret påträffades vad som först förmodades utgöra kulturpåverkad, naturlig marknivå, såsom återstoden av ett urlakat brandlager. Lagret utgjordes av fin sand innehållandes flammiga och kolinfiltrerade partier. Cirka 30 liter från detta lager samlades in och sållades utan resultat. Vid sondering i det direkta närområdet, utanför själva anläggningen, påträffades samma flammiga, kolinfiltrerade lager. Lagret SL2 bedömdes därför vara en marknivå med små spår av rotbränder.

Slutsatser och utvärdering

Förekomsten av förna under stenpackning SSK1 samt dess glest lagda form och karaktär tyder på att SSK1 tillkommit efter det att stubben/trädet tillkommit och vuxit upp på platsen. Detta stärks också av förekomsten av glas, dels bland stenarna men också förekomsten i SL1. Likaså visar sonderingen i området att den förmodade kulturpåverkade marken, SL2, inte var begränsad enbart till anläggningen och därmed ej utgjorde ett urlakat brandlager utan endast naturligt påverkad mark.

Sammantaget, baserat på frånvaron av fynd och de undersökta kontexternas karaktär, står det klart att den förmodade stensättningen inte utgör en fornlämning utan bör ses som en sentida ansamling sten.

Med anledningar av detta förordar Dalarnas museum inga ytterligare åtgärder inom det berörda arbetsföretaget som kan fortgå som planerat.

Sammanfattning

I samband med Rättvik kommuns planerade markarbeten i Lerdal, strax norr om Rättvik stad, har arkeologer från Dalarnas museum genomfört en arkeologisk undersökning av en förmodad, ensamliggande stensättning, mer specifikt en fångstmarksgrav med en möjlig datering i järnåldern. Undersökningen ägde rum under två dagar i slutet av oktober månad 2018. Den förmodade stensättningen kom dock att avfärdas som fornlämning då det vid undersökningen framgick att anläggningens stenpackning placerats ovanpå naturlig förna och runt foten av en stubbe. Likaså sållades cirka 60 liter material från anläggningen, dock utan resultat.

Referenser

Wehlin, Joakim (2016). Fångstmarkens folk. Arkeologi i Dalarna (red. Carlsson, Eva). Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund. 2016:218-249. Falun.

Arkiv, FMIS
Fornsök, fmis.raa.se.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-11960-2018
Socken:	Rättvik
Fornlämning, RAÄ-nr:	364:1
Fastighet:	Lerdal 8:50
Koordinater, mitten:	N 507340,87
(SWEREF99 TM)	E 6751466,89
Höjd (RH 2000):	179 m.ö.h.
Inmätning:	RTK-GPS
Utförandetid:	20181030-20181031
Undersökt yta:	10 kvadratmeter
DM projektnummer:	1694
DM diarienummer:	194/2018
DM foto accessionsnr:	2010/28
Arkeologisk personal:	David Fahlberg, Mattias Frisk
Projektansvarig:	David Fahlberg

Dokumentationsmaterialet i form av SHAPE-filer samt 16 foton förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor
- Bilaga 1 – Kontextbeskrivningar
- Bilaga 2 – Översiktsplan, utdrag ur fastighetskartan. Skala 1:10 000.
- Bilaga 3 – Översiktsplan av anläggning RAÄ 364:1. Skala 1:50.
- Bilaga 4 – Översiktsfoton av anläggning RAÄ 364:1.

Bilaga 1 – Kontextbeskrivningar

SSK1 – Stenpackning

Stenpackning. Jämnstort stenmaterial, natursten, cirka 0,1-0,3 meter stort.

Topphöjd m.ö.h.: 179,28
Ligger under: Torv
Ligger ovan: SL1, SL2
Längd: 2,5 meter
Bredd: 3 meter
Höjd: 0,2 meter

SL1 – Sandlager

Sandlager i anläggningens sydvästra del.

Topphöjd m.ö.h.: 179,11
Ligger under: SSK1
Ligger ovan: SSK1, SL2
Längd: 1,3 meter
Bredd: 0,8 meter
Tjocklek: 0,1 meter

SL2 – Kulturpåverkad naturlig mark

Finkornig sand med inslag av flammiga, kolinfiltrerade partier.

Topphöjd m.ö.h.: 179,05
Ligger under: SSK 1, SL1
Ligger ovan: Del av naturlig mark
Längd: -
Bredd: -
Höjd: -

Bilaga 2. Utdrag ur fastighetskartan. Undersökningsområdet markerat med blå ring och berörd fornlämning, samt närliggande fornlämningar, är markerade med blå punkter och polygoner. Skala 1:10 000.

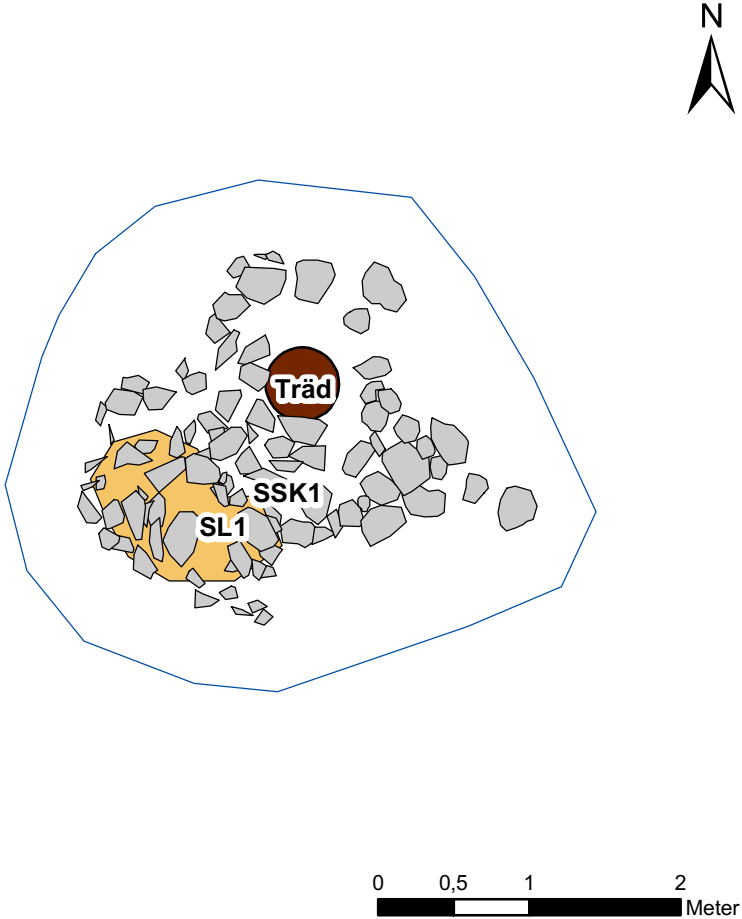

Bilaga 3. Översiktsplan av fornlämning. Blå polygon markerar det undersökta området. SL2 är ej markerat. Skala 1:50.

Bilaga 4 – Översiktsfoton

Översiktsbild av anläggningen. Foto från SV. Foto: Mattias Frisk.

Lodfoto över anläggningen. Från N. Foto: David Fahlberg.